

Гаджисв А. М.
студент 2-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Адвокати завжди брали активну участь у громадсько-політичному житті українського суспільства: займалися просвітництвом, створювали фахові та культурно-освітні громадські організації, надавали вирішального імпульсу економічному життю та, найголовніше, у різні історичні періоди ставали активними учасниками політичних перетворень. У різний час і за різних обставин правники були рупором українського населення у справі відстоювання своєї української та національної самоідентичності. Адвокати першими усвідомлювали, що сила нації визначається не переліком політичних прав, а всім комплексом здобутків у економічній, соціальній, культурній, науковій та інших сферах суспільного життя, вони були творцями української державності. Сьогоднішня українська адвокатура – це понад 500 адвокатських об'єднань різних форм і типів, більше тисячі адвокатських бюро, майже 30 тисяч адвокатів.

Історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури доцільно простежити з того часу, коли вона була організаційно оформлена й законодавчо закріплена як особливий правовий інститут. Зокрема, ще за часів Київської Русі роль захисників у судах виконували рідні та приятелі сторін, послухи, видоки. На Русі інститут захисту виник не як самостійний інститут, а у зв'язку із судовим представництвом; особи, які виконували обов'язки представника, одночасно почали виконувати і роль правозаступників. Дослідники уже тривалий час доводять, що формування інститутів захисту та судового представництва пов'язане з появою «Правди Руської». Але в самому тексті цього документу інформація про такі явища відсутня. Втім, це не означає, що вони були відсутні і в житті тогочасного суспільства. Уперше про інститут захисту та інститут представництва згадується в законодавчих актах кінця XIV – початку XV ст. – Псковській та Новгородській судних грамотах (далі – ПСГ і НСГ). Професійна ж адвокатура в Україні сформувалася в період польсько-литовської доби. Особливу роль у цьому плані відіграли Литовські статuti і Магдебурзьке право. Згідно з цими документами, захисником може бути людина яка добре обізнана з писаним правом – тобто професійний юрист. Отже, звідси можна вважати і час народження професійної адвокатури, хоча момент її організаційного оформлення ще був віддалений у часів. Розвиток правових відносин на українських землях Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) з другої половини XV ст. набув особливого піднесення. У цей час, а саме у 1440–1441 рр., з'явилися перші письмові судові збірники, відомі

в історіографії як уставні земські грамоти або обласні привілеї. Функції «адвокатів» у Великому князівстві Литовському (далі – ВКЛ) покладалися на прокураторів, юридичні права яких закріплені у 9 артикулі VIII розділу I Литовського статуту. Усього їх було три.

Адвокатура України в період Гетьманщини була вже визнаною як окремий стан, хоча і не була об'єднана в професійну спілку.

Вже у 18 ст. в судах, зокрема у великокняжих – господарських, а також у гродських і земських, з'являється новий тип професійного юриста – „прокуратора”, або „речника”. До адвокатів пред'являлися великі вимоги. Ними могли бути чоловіки без будь-яких відхилень, повнолітні, християни, розумово й фізично дужі, світського стану. Адвокатура України в період гетьманщини була вже визнаною як окремий стан, хоча і небула об'єднана в професійну спілку.

Як самостійний правовий інститут, адвокатура в Україні була запроваджена після проведення на початку 60-х рр. 19 ст. судової реформи.

Правовурегламентацію інститута адвокатури дістав за «Судовимистатутами», затвердженими 20.11.1864 р. У 1870 р. один адвокат обслуговував 55,3 тис. населення Харківського округу, 23,7 тис. – Одеського й 32,3 тис. Київського.

Цікавим є факт, що в 1894 р. українськими адвокатами Галичини була спроба скликання першого з'їзду правників і утворення своєї організації, яка допомагала б вирішувати нагальні проблеми адвокатів. Однак ця ідея не знайшла свого практичного втілення.

У радянській період українська адвокатура не змогла набути своїх специфічних рис, адже, як відомо, Україна в ці роки не мала своєї державності. За складні для адвокатури часи становлення радянської влади, адвокатура не могла належним чином розвиватися.

Новий етап в історії адвокатури України пов'язаний із створенням в містах юридичних консультацій. У 1920 р. їх налічувалось 160, у яких працювало 365 правозаступників. 29 жовтня 1924 р. Постановою ЦВК СРСР були затверджені Основи судоустрою СРСР і союзних республік, де зазначалось, що для надання юридичної допомоги населенню засновуються колегії правозаступників. Так у 1926 році Харківська губернська колегія захисників звернулася з пропозицією до РНК проте, що б назву «колегія захисників» змінити на «адвокатура».

16 серпня 1939 року РНК СРСР затвердила Положення про адвокатуру СРСР. Ним були визначені завдання адвокатури, керівництво її діяльністю, структура та порядок прийому та виключення з колегії адвокатів, дисциплінарна відповідальність.

Аналізуючи період діяльності адвокатури України в роки Великої Вітчизняної війни, можна зробити висновок, що її організація і діяльність визначалася умовами військового часу. Війна не скасувала існуючу колегію адвокатів, не внесла докорінних змін у правові основи їх організації і діяльності. Найбільш серйозні зміни полягали в обмеженні сфери

участі адвокатів в засіданні військових трибуналів. Положення про адвокатуру УРСР затверджене Верховною Радою України 1 жовтня 1980 року, регламентувало діяльність колегій адвокатів республіки та розширило види юридичної допомоги що надавалися громадянам. Колегії адвокатів в Україні формувалися за територіальним принципом. Створювалися обласні і Київська міська колегія адвокатів.

З 1991 року відповідно до закону України „Про підприємництво” допускаються здійснення юридичної практики за ліцензією, яка видається Міністерством юстиції особам, котрі мають юридичну освіту. Згідно з діючим законодавством в Україні в цей час до участі в ролі захисників допускалися близькі родичі, законні представники, а також інші особи.

У цей час постає гостро проблема організаційного оформлення адвокатури, що, нарешті, вирішило б питання її незалежності. Враховуючи це, 20-22 вересня 1990 р. в м. Києві відбувся установчий з'їзд адвокатів республіки, на якому була утворена Спілка адвокатів України – незалежна, самоврядна організація метою якою було об'єднання зусиль адвокатів республіки. Було обрано правління Спілки адвокатів України до складу якого увійшли представники 22 колегій адвокатів. Для виконання цих завдань у 23 областях та м. Києві були утворені відділення Спілки адвокатів України. Спілка допомагала професійному об'єднанню адвокатів різних регіонів, підвищенню ролі й престижу адвокатури в суспільстві. Неодноразово Спілка зверталася до Верховної Ради України, уряду, міністерств і відомств з приводу різних питань, що поставали перед колегіями адвокатів. Завершальним етапом в сучасній історії української адвокатури стало прийняття 19 грудня 1992 року Верховною Радою України Закону „Про адвокатуру”. Новий закон відводить адвокатурі чільне місце, маючи на меті встановити престиж цієї професії, її історичні традиції, піднести роль у суспільстві як одного з гарантів забезпечення конституційних прав і свобод громадян.

5 липня 2012 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

17 листопада 2012 року була заснована Національна асоціація адвокатів України (НААУ) – недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує усіх адвокатів України з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, які визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У 2022 році НААУ відсвяткує 10 років своєї діяльності, які були плідними, виходячи з чисельності нормативних документів, заходів, отриманих результатів. Вивчення їх змісту свідчить, що адвокатура України не лише успішно розвивається, але окреслює й нові напрями свого удосконалення.

Список використаної літератури:

1. Зародження і розвиток інституту адвокатури в Україні. Мего-Інфо. Юридичний портал № 1. URL: <http://mego.info>
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 16.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n217>

Науковий керівник: доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» ***Храпенко Олена Олегівна***